

Kærester som bor hver for sig: Særboende parforhold blandt ældre

Artiklen præsenterer en kvalitativ undersøgelse af fænomenet særboende parforhold blandt ældre og sammenholder undersøgelsen med international forskning.

Et spørgsmål toner frem på skærmen: "Er du gift/samlevende eller enlig? Sæt kryds". Vi har alle besvaret det simple spørgsmål utallige gange i dagens samfund – de fleste af os uden at tænke nærmere over det. Men hvor sætter man krydset, hvis ens kæreste bor i en anden by – eller henne om hjørnet?

Det fremgår af Ældre Sagens Fremtidsstudie (Ældre Sagen 2015), at der i 2015 var 15% af de 50-84-årige, som boede alene, der havde en kæreste. Det er langt over 100.000 mennesker. Dette har indtil videre været en blind plet i Danmark, for det offentlige såvel som for forskere. De første til at undersøge og navngive fænomenet var Irene Levin og Jan Trost, som i 1999 publicerede et norsk/svensk studie med titlen "Living apart together". De definerede fænomenet som:

"Et par som ikke deler samme husholdning; begge lever i deres egne husholdninger, hvori andre personer også kan bo; de definerer sig selv som et par; og de mener, at deres nære sociale netværk gør det samme." (min oversættelse).

Efter dette studie har andre forskere verden over fået øjnene op for fænomenet, som bliver udforsket fra mange vinkler – indtil videre flest sociologiske og demografiske studier, men også projekter med fokus på jura og sundhed. Betegnelsen "Living apart together" (forkortet LAT) er blevet det udbredte inden for forskningen, men i ikke-akademiske sammenhænge anbefaler jeg, at man bruger det mere mundrette "særboende", lånt fra svensk og norsk ("sær" henviser til, at noget er "hver for sig" – vi kender det bl.a. fra "særeje").

Alder har vist sig at være en afgørende variabel for, hvad der karakteriserer LAT-forhold. Man har fundet, at forholdstypen findes i alle aldersgrupper, men at moti-

vationerne bag, og fremtidsdrømmene, er forskellige i forskellige aldersgrupper (Reimondos og Gray, 2011). Jeg valgte gruppen af ældre i LAT-forhold som emnet for mit speciale (Sterlie 2015). Det er den første undersøgelse af LAT-forhold i Danmark og består af en kvalitativ undersøgelse, der bygger på otte interviews (seks semistrukturerede kvalitative interviews og to emailbaserede interviews) samt en oversigt over international forskning. Da det viste sig svært at finde informanter, er sammensætningen ikke baseret på en bestemt rekrutteringsstrategi, men på hvem jeg kunne få fat i. Jeg har fået kontakt til dem via opslag på offentlige steder samt gennem bekendte. Seks af informanterne var i 60'erne, en var 85 år og en var 94 år. De er næsten ligeligt fordelt på køn og repræsenterer et bredt socioøkonomisk spektrum, men er nok lidt mere ressourcestærke end gennemsnittet. Undersøgelsen fokuserede på motivationen bag, og oplevelsen af, at vælge at leve i et LAT-forhold som ældre. For at læseren kan få en indledende forståelse for, hvad jeg fandt, vil jeg præsentere en af mine informanter:

Per er 66 år og pensioneret håndværker. Han har levet et langt liv med sin kone, som han fik to børn sammen med, men efter 31 gode år sammen døde hun. Han gik et års tid og bearbejdede tabet og valgte så at melde sig ind i en klub for singler. Her mødte han Gitte, som også havde mistet sin ægtefælle. De snakkede godt sammen og endte med at blive kærester. Det er nu ti år siden. Det betyder meget for Per at have en at dele oplevelser med, og de gode såvel som svære ting i livet. Hans børn og venner er glade for, at han er kommet godt videre i livet.

Per bor i samme hus som han har boet i, i 44 år og Gitte bor i et rækkehus – hendes drømmehjem. De trives godt, som de har

det nu, og har ingen ønsker om at flytte sammen. De skiftes til at besøge hinanden hver weekend, og en gang i løbet af ugen – medmindre de skal passe deres børnebørn. De er helt enige om, at børn og børnebørn kommer i første række. Når de er sammen, slapper de af på terrassen, spiller spil, tager på ture, og værten står for det kulinariske. De huslige pligter klarer de hver især, når de er alene hjemme. På samme måde finder de det naturligt, at deres økonomi er helt adskilt. De har ingen fælles udgifter og blander sig ikke i den andens økonomi, og når de en dag dør, er det deres børn, og ikke kæresten, der skal arve dem. De har et godt forhold til hinandens familier og ser gerne hinandens børn og børnebørn.

Pers historie er repræsentativ for mine informanters historier, og vi skal nu kigge nærmere på nogle af de elementer, den rummer.

Først og fremmest er det værd at notere, at de ældres LAT-forhold ikke er et udtryk for, at de er usikre på parforholdet og derfor ikke ønsker at flytte sammen endnu, eller skyldes, at ydre faktorer tvinger dem til at bo hver for sig. Det er derimod generelt et positivt tilvalg i et fast parforhold, hvilket Reimondos & Gray også finder i deres studie (2011). Den primære motivation hos mine informanter er ønsket om at bevare frihed og selvstændighed. Som en udtrykker det:

"Jeg vil godt have mit eget liv, selvom jeg har et liv med en anden. [...] Jeg tænker, at noget af det der er vigtigt for mig, det er også ligesom at have en identitet, hvor jeg er mig selv, hvor jeg kan være alene med mig selv." (Erik, 60 år).

De udtrykker et behov for luft og frihed til at lave egne aktiviteter, være alene eller sammen med egne venner. Dette er noget,

mange informanter først har fået mulighed for at dyrke sent i livet, efter mange år med hjemmeboende børn og et samboende parforhold, hvor man hele tiden må tage hensyn og tilpasse sig hinanden. Efter at have prøvet at leve alene, med frihed til at følge sin egen vilje, og uden et ønske om fælles børn, er det samboende forhold mindre attraktivt. Mine informanter ønsker dog ikke blot at være frie fugle, der kun skal tænke på sig selv, men sætter pris på et nært og kærligt forhold til et andet menneske. De føler, at deres forhold er lige så seriøse som samboende forhold, og udtrykker, at de føler sig forpligtede over for hinanden, i gode som i dårlige tider. Frihed og forpligtelse kan synes som uforlignelige størrelser, men det generelle indtryk er, at de ældre med valget af særboende parforhold finder en tilfredsstillende balance.

Med få undtagelser har alle informanter, såvel som deres kæresten, været gift tidligere, og næsten alle har børn fra tidligere forhold (og ingen har børn med deres nuværende kæreste). Som det også fremgår af Pers historie, er forholdet til børn og børnebørn vigtigt. Det er typisk for informanterne, at samvær med familien og pasning af børnebørn prioriteres over kærestetid. Alle informanter ser det som en selvfølgelighed, at deres børn eller andre familiemedlemmer skal arve dem, hvilket er med til at understrege den store betydning familien har for dem, og at forpligtelsen over for kæresten er af en anden art end over for familien. Dette er i øvrigt uanset om kæresten og familien kommer godt overens (hvilket er det mest almindelige), eller forholdet er anstrengt.

Når man indleder et nyt forhold sent i livet, er det ikke kun en selv det påvirker. Hele det eksisterende familienetværk må forholde sig til den nyankomne, og det kan være følelsesmæssigt udfordrende at

ændre i de etablerede familiepraksisser. Voksne børn kan blive vrede og sårede hvis en ny partner indtager barndomshjemmet og en afdød forælders plads, og kan også blive urolige for, om den nye kommer til at arve noget, som de havde forventet, gik til dem selv (Lyssens-Danneboom og Mortelmans, 2014). Det kan også være udfordrende som ny kæreste at skulle tilpasse sig normerne og samværsformerne i en etableret familie. I mit materiale er der flest beretninger om positive relationer, men der er også eksempler på udfordringer, såsom konflikter mellem voksne børn og forælderen, store hjemmeboende børn, der kræver meget opmærksomhed, og børn som frygtes at lave problemer pga. mistet arv, hvis parret gifter sig og flytter sammen. At vælge at være særboende kan gøre det lettere, da man med denne indretning har større frihed, end hvis man var samboende, til at se sin familie alene eller sammen med kæresten, som man vil, ligesom der er mere rene linjer ift. arv. På den måde kan det at være særboende bruges til at beskytte parforholdet mod udfordringer fra eksisterende familierelationer og vice versa.

Økonomi og uafhængighed

Hvor og hvornår parrene ser hinanden er forskelligt, men Per og Gittes model, hvor de besøger hinanden i weekenden og en gang i løbet af hverdagene, minder om flere andre pars. At de også skiftes til at stå for at lave mad, er vigtigt at bide mærke i – det handler ikke kun om at fordele arbejdsbyrderne, men også om økonomi. Parrene sørger alle for at holde deres finanser adskilt, hvilket betyder, at de hver især afholder alle faste udgifter til bolig og andet. Der kan være udgifter i forbindelse med fælles aktiviteter, mad og benzin, som kan være lidt svære at holde helt adskilt i praksis, men de gør sig umage med at

Rigtig mange ældre har en fast kæreste, som de ikke bor sammen med – såkaldt "særboende" eller "Living Apart Together"-forhold. LAT-fænomenet har fået stor interesse internationalt det sidste årti, men er stadig underbelyst i dansk sammenhæng. Artiklen er baseret på forfatterens sociologiske speciale, og præsenterer en kvalitativ undersøgelse af fænomenet sammenholdt med international forskning. Den beskriver fænomenets udbredelse og motivationer bag LAT-forhold, og der opfordres til at medtænke gruppen i fremtidig ældreforskning og andet arbejde med ældre.

Estrid Ibsgaard Svane Sterlie

Uddannet sociolog fra KU.
estrid@ibsgaard.dk

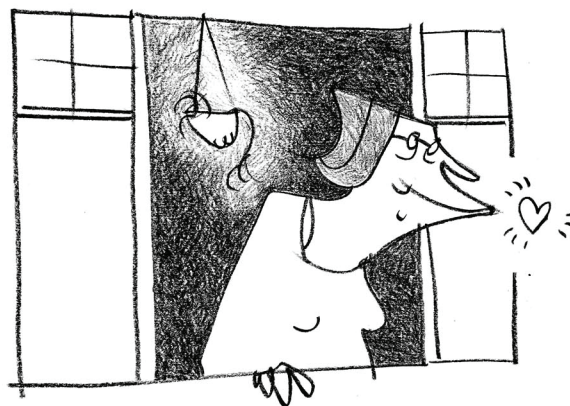
fordele disse ligeligt ved fx at skiftes til at stå for indkøb, eller ved at give kostpenge, hvis man er mest hos den ene. Hvad ligger bag denne strenge opdeling? Informanternes umiddelbare svar er, at det da er det eneste naturlige, når man bor hver for sig, og har hver sin husholdning. Derudover viser der sig en forskel på de kvindelige og mandlige informanter, idet kvinderne tillægger det at have en selvstændig økonomi større betydning end mændene. En udtrykker det således:

"Og derfor er det jo mest smart ikke at have fælles økonomi, ikke. Men det synes jeg egentlig ligger i sagens natur i kraft af, at man ikke bor sammen. Jeg kan sagtens klare mig selv. Jeg har ikke tænkt mig, at jeg skal have en fyr, der forsørger mig." (Laila, 63 år).

Og en anden siger:

"Jeg har ikke brug for penge fra Jens, jeg kan godt klare mig uden penge fra ham. ... det er faktisk også en styrke at være i et forhold på den der måde, at man har en grundlæggende fornemmelse af at kunne klare sig selv" (Lene, 63).

Der er ingen af mændene, der siger noget tilsvarende. Forklaringen på denne forskel skal nok findes i det faktum, at det først er for nylig, historisk set, at den generelle velstandsstigning, sammen med ligestillingen mellem kønnene, har ført til, at det er blevet både muligt og acceptabelt for kvinder at være økonomisk uafhængige. Den separate økonomi, som alle informanterne opfatter som en selvfølgelighed, har altså for kvinderne en ekstra dimension af tilfredshed ved at kunne klare sig selv. At Per og hans kæreste skiftes til at være hos hinanden, og at de står for maden i eget hus, illustrerer også en anden pointe,

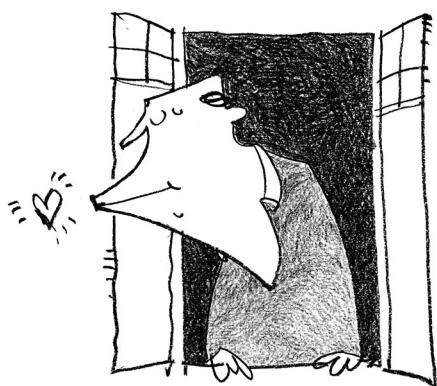
nemlig boligens betydning i LAT-forholdet. Man kunne forestille sig, at de ældre valgte at være særboende, fordi de ikke ønskede at flytte fra et hjem, der har været scenen for et langt ægteskab og er børnenes barndomshjem, men en nostalgisk tilknytning til boligen har ikke vist sig som en motivationsfaktor i mit materiale. Det generelle billede er derimod, at det ikke er den konkrete bolig, de ønsker at blive boende i, men at det er selve konceptet at have sin egen bolig, der er vigtigt. Sprogligt set er det tydeligt, at de to hjem eller husholdninger er to adskilte størrelser – informanterne taler alle om "mit" hjem, "min" hund og "min" bil – ikke "vores" to hjem eller "vores" ting. Adspurgt om det vil være okay, at kæresten køber noget, der skal hænge i deres hjem, er reaktionerne tydelige:

"Neej! Er du tosset! Jeg kunne da heller ikke finde på det modsatte! Nej det er meget selektivt. Altså det må jeg indrømme. Ej, det ville jeg slet slet ikke. Jeg ville blive helt! Nej." (Laila, 63 år).

De opfatter det som helt "naturligt", at den der bor i boligen, bestemmer *over* og *i* den. Man bestemmer altså ikke kun over sit fysiske indbo, man bestemmer også som "vært" i videre forstand over, hvad der foregår i hjemmet, hvilket bl.a. sætter en i stand til at styre egen tid ift. at prioritere alenetid eller at se kæreste, venner og familie. Det at bo hver for sig kan altså siges at understøtte individets autonomi, idet man har selvbestemmelse i eget hjem.

Forholdet til omverdenen

Når man vælger en livsstil, der ligger lidt væk fra det typiske, risikerer man at støde de herskende normer, hvilket kan resultere i negative reaktioner fra omgivelserne. Det har dog ikke vist sig som et problem for mine informanter, som helt overvejende oplever, at LAT-forholdet er uproblematisk i andres øjne. De møder måske en vis undren fra omgivelserne over, at de ikke har tænkt sig at flytte sammen, når nu forholdet har vist sig at være 'seriøst', men det accepteres hurtigt. Dette kan skyldes,

at det særboende forhold faktisk lever ganske fint op til tidens normer om individuel frihed og parforhold, der er baseret på følelsesmæssig intimitet og ikke ydre faktorer som tradition eller økonomisk nødvendighed (Giddens, 1994).

Der er mange forskellige motivationer til at være særboende blandt de ældre, men de vigtigste lader til at være ønsket om at bevare sin frihed og selvstændighed og at kunne tage hensyn til familierelationer. Det er en løsning, mine informanter er yderst tilfredse med, og det fremstår altså som en både-og-løsning, hvor de både opnår singlens frihed og det faste parforholds tryk og intimitet. Mine informanter ønsker at forblive særboende, hvilket stemmer overens med Reimondos og Gray (2011) som fandt, at de yngre aldersgrupper oftest ser det at bo hver for sig som midlertidigt, hvorimod de ældre ikke ønsker at ændre på det i fremtiden.

Med denne undersøgelse har vi fået viden om udbredelsen og typiske træk ved ældres LAT-forhold i Danmark, men der er

endnu meget, vi ikke ved. Bl.a. om undergrupper af LAT-forhold, fx. mellem homoseksuelle, transnationale forhold og blandt de mest ressourcetsvage. Mange spørgsmål melder sig også: Hvad betyder det fx for behovet for hjemmehjælp? Formår de at bevare forholdet, hvis den ene flytter på plejehjem, eller hvis sygdom binder begge til hjemmet, og hvad betyder det for livskvaliteten? Hvad betyder det for, hvilken type ældreboliger og transportmuligheder der vil blive efterspurgt i fremtiden? Endelig giver det anledning til at diskutere lovgivningen vedrørende offentlige ydelser til enlige, som Ældre Sagen har kritiseret for at være uklar og uretfærdig (Ældre Sagen 2016). Bor man alene, men har en kæreste eller ven, som hjælper en, så man har økonomisk fordel af det, anses man for at leve i et "ægteskabslignende forhold" og er dermed ikke berettiget til tillæg som enlig.

LAT-forhold blandt ældre er, som nævnt, bl.a. karakteriseret ved en tydeligt adskilt økonomi, hvor begge står for egen husholdning, og man har dermed ikke økonomisk fordel svarende til samboende – men som lovgivningen ser ud i dag, kan alle særboende, der modtager tillæg som enlige, blive mistænkt for at være sociale bedragerere.

Afslutningsvis vil jeg opfordre til at huske at medtænke de særboende, når man designer et forskningsprojekt, udformer et spørgeskema, evaluerer en indsats, eller andet der omhandler ældre, for hverken de eller resten af samfundet er tjent med, at vi lader dem blive i den blinde vinkel mellem kasserne "enlig" og "samboende".

Referencer

Giddens, A. (1994): *Intimitetens forandring*. København: Hans Reitzels forlag.

Levin, I. og Trost, J. (1999): Living apart together. *Community, Work & Family*, 2(3), pp. 279-294.

Lyssens-Danneboom, V. og Mortelmans, D. (2014): Living Apart Together and Money: New Partnerships, Traditional Gender Roles. *Journal of Marriage and Family*, 76, pp. 949-966.

Reimondos, A., Evans A. og Gray E. (2011). Living-apart-together (LAT) relationships in Australia. *Family Matters*, 87, pp. 43- 55.

Sterlie, E. (2015). *Særboende parforhold. En kvalitativ analyse af "living apart together"-fænomenet blandt ældre danskere*. Københavns Universitet, Sociologisk Institut. Tilgængelig på: <https://diskurs.kb.dk/faces/viewItemFullPage.jsp?itemId=diskurs:87787:1>

Ældre Sagen (2015). *Alder ingen hindring. Ældre Sagens fremtidsstudie*. København: Ældre Sagen.

Websteder

Ældre Sagen (2016): Hvornår du er reelt enlig. [online] Tilgængelig på: <https://www.aeldresagen.dk/viden-og-raadgivning/penge-og-pension/folketillæg/gode-raad/hvornaar-er-jeg-reelt-enlig> (tilgået 29/9-2017).